

Bojana Modrijančič Reščič, Tehniški šolski center Nova Gorica

KNJIGA ODSTIRA ZGODOVINO

UVOD

Prispevek govori o klasičnih in sodobnih literarnih delih domačih in tujih avtorjev, ki odstirajo bližnjo preteklost, ki se jo dijaki strokovne šole učijo pri pouku zgodovine. Čeprav je to obdobje zanje že zelo daleč, ga skušajo razumeti, se o njem naučiti in ga nadgraditi. Brskajo po medmrežju, preberejo tudi knjige, klasične in neklasične, domače in tuje. Tudi pri pouku slovenščine se dotaknemo zgodovinskih dejstev pri obravnavi literarnih smeri. Tako srednješolci razvijajo sporazumevalno zmožnost, pisno in ustno sporočajo, s pomočjo svojih izkušenj in pisnih ter materialnih virov vrednotijo in aktualizirajo probleme v prejšnjih obdobjih in v drugem okolju. Zavedajo se, da se preteklosti ne sme pozabiti, saj je del vsakega posameznika. Zato s pomočjo profesorice slovenščine in zgodovine, referatov v obliki powerpoint predstavitev, filmov, starejših in novejših fotografij ter pričevanj ljudi spodbudijo sošolce, ki se odzivajo na njihove pripovedi, spoznavajo literarna dela in posamezne dogodke, ki so zaznamovali zgodovinska obdobja.

PRVA SVETOVNA VOJNA

Vojne so vedno zaznamovale zgodovino in slednja je spodbudila avtorje, da so zapisali dogajanja. Knjige, nepozabne pričevalke o marsičem, spodbudijo mlade ljudi, da podajo svoje videnje določenega problema. Vse to se je prepletlo pri uri slovenščine v 3. letniku Srednjega strokovnega izobraževanja, smer Računalniški tehnik. Pri obravnavi literarne smeri moderna na Slovenskem mora učitelj dijake poučiti o tedanjih razmerah, predstaviti avtorje in njihova dela. Začetek dogajanja, leto 1899, ni bil preveč obetaven, zato pa je zaključek smeri, leto 1918, v dijakih zbudil veliko zanimanje. Tako sem se odločila, da jih bom najprej poučila o našem velikem človeku Ivanu Cankarju, ki je umrl istega leta, kar pa je sprožilo val negotovanja: *»Spet moramo o Cankarju!«* Le bežno so me poslušali pri razlagi njegovega življenja in dela. Nato sem omenila črtice, ki govorijo o materi, in jih hkrati napeljala na dejstvo, da je leta 1917 izšla njegova zbirka črtic *Podobe iz sanj*, v kateri spregovori grozljivi čas oz. prva svetovna vojna. Ta pa je sejala smrt. Slednja je lepo prikazana v podobi gospoda stotnika v simbolistični črtici z istoimenskim naslovom: *»Takrat sem videl njegov obraz in srce mi je utihnilo. Ta obraz je bil brez kože in mesa, namesto oči je bilo izkopanih v lobanjo dvoje globokih jam, dolgi, ostri zobje so se režali nad golo, silno čeljustjo. Stotniku je bilo ime Smrt.«* (2009, str. 69) Stotnik, simbol smrti, izbira mlade, močne, srčne fante in jih zaznamuje, ko se jih dotakne s palico z okovanim koncem. Praporščak, ki bi najraje pobegnil, s tresočo roko zapisuje imena mladeničev, ki prebledijo ... Tudi v črtici *Kostanj* posebne sorte se nam pokaže grozna morija. Mogočni lepi kostanj, simbol življenja, skriva grozljivo odkritje med koreninami. Ko skuša enooka Marjeta razvozlati svoje skrivnostne sanje o zlatem hrošču, ki leze po čudežnem kostanju, prikriči do vasi, potem ko je kopala pod drevesom. Ljudje pobledijo, onemijo, ko vidijo, kaj drevo skriva v zemlji: *»Med mogočnimi koreninami, ki so se vile in bahale brezkončno na vse strani, so se kopicile same človeške lobanje; tiste jame, v katerih so bile nekdanje oči, so bile polne prsti in blata; iz nekaterih je vzklila trava kar čez noč. Druge kosti so bile vsekrižem razmetane, tako da bi nihče ne mogel razbistriti, h kateri lobanji sodijo. Objemala se je rama z gležnjem. Teh belih, mirnih, od prsti in črvov oskrunjenih reči pa je bilo toliko, da se jih ni dalo prešteti. Če bi kopali še nadalje in še na globoko, bi morda razgrnili tako pokopališče, da ga na svetu še ni bilo.«* (2009, str. 66) Dijaki so povedali, da je vojna kruta, a resnična. Eden izmed njih je pripomnil, da so ljudje nekoč trpeli, da trpijo pa tudi danes, saj se vojne še dogajajo: *»Iro-*

nično je, da se ljudje iz nobene morije niso naučili ničesar, ponavljajo pa tudi enake napake, čeprav zatrjujejo, naj se vojne ne bi nikoli več ponovile.« »Veste, blizu mojega domačega kraja je kar nekaj pokopališč iz prve svetovne vojne; tudi Judje so trpeli v 2. svetovni vojni; moj sošolec ima punco iz Bosne, njena mama je bila v taborišču v Sarajevu; tudi moja prijateljica ima znance v Bihaću, Jajcu, ki so trepetali ...«

Slika 1: Na sliki je Franc Mohar na desni strani. Slikano med prvo svetovno vojno. (Arhiv družine Mohar.)

Veliko rok se je dvignilo in vsak je želel nekaj dodati. Pogovorili smo se o začetku prve svetovne vojne, o tistem usodnem streljanju v Sarajevu, se dotaknili soške fronte, trpljenja, padlih, opominu za vse nas. A videla sem, da bi dijaki radi spregovorili še več, mogoče zapisali pričevanja, izkušnje svojih sorodnikov znancev, literarnih junakov ... Spomnili so se, da je bil pred začetkom prve svetovne vojne Balkan sod smodnika. V učbeniku Zgodovina 3 je zapisano: *»Na Balkanu so se ob težnjah balkanskih narodov in njihovih držav po uresničitvi največjih možnih nacionalnih ciljev soočali z interesi velesil. Ob Avstro-Ogrski, ki je od berlinskega kongresa upravljala z Bosno in Hercegovino (1878), je bila za Balkan in neoviran dostop do Sredozemskega morja zainteresirana Rusija, kar je bilo v nasprotju z interesi Velike Britanije in Francije. Italija je kazala želje po delih dalmatinske obale in Albaniji. Nemčija je bila s svojim kapitalom močno navzoča v osmanskem cesarstvu.«* (2010, str. 106) In Balkan je kmalu postal prizorišče političnih in vojaških konfliktov; pojavili sta se prva in druga balkanska vojna, Srbija si je želela oblikovati Veliko Srbijo, napetosti z Avstro-Ogrsko so se stopnjevale. Iskro je zanetil srbski študent Gavrilo Princip. Svojim dijakom 3. letnika smeri Računalniški tehnik sem prebrala del zapisnika z njegovega zaslišanja, ki mi ga je posredovala kolegica zgodovine Bojana Čermelj. Srednješolci so lahko slišali, da se študent ni čutil krivega. Trdil je, da ni zločinec, saj je odstranil nekoga, ki je delal zlo. Prestolonaslednikove soproge ni hotel ubiti. In ko je bil izzvan, kaj je po prepričanju, je odgovoril: *»Jugoslovanski nacionalist sem in si prizadevam, da bi se vsi Jugoslovani združili v kakršnokoli državno obliko in da bi se osvobodili Avstrije.«* (1978, str. 6–7) To težnjo je mislil uresničiti s terorjem, saj je ta zanj pomenil *»odstranjevati tiste, ki so nam na poti in delajo zlo, ki ovirajo idejo zedinjenja.«* (1978, str. 6–7) Hotel se je tudi maščevati za vse trpljenje, ki ga je prenašalo ljudstvo pod tujo oblastjo. Z drugimi študenti so bili enakega mnenja, in sicer da bi se združili vsi Jugoslovani. Srbi kot svobodni del Jugoslovancev bi morali pomagati k temu zedinjenju.

Enega izmed dijakov v 3. letniku smeri Računalniški tehnik pa je to pričevanje spodbudilo, da je pripovedoval o svojem pradedku Francu Moharju iz Malega Loga na Dolenjskem, ki je najprej odšel v ZDA, nato pa se boril na soški fronti ter bil leta 1916 premeščen v Galicijo. Rodil se je leta 1874, umrl pa 1969. *»Množično izseljevanje Slovencev v ZDA je potekalo po letu 1880 do 1924. Iz slovenskega dela Avstrije je v tem času odšlo 300.000 Slovencev. Največ je bilo mladih ljudi. Za odhod so bili potrebni določen pogum, da je marsikdo zapustil dom, predvsem pa zdravje in telesna moč. Franc Mohar je odšel leta 1895. Po svojem pripovedovanju se je vozil s parnikom skoraj mesec dni do cilja. Delal je v gozdovih ameriške države Minnesota. Domov se je vrnil po približno petih letih. Vpoklican je bil tudi v 27. Domobranski pehotni polk, imenovan tudi Ljubljanski polk, v katerega so bili vključeni v glavnem slovenski fantje in možje. Borili so se v Zgornjem Posočju. Spomladi leta 1916 pa je polk zapustil bojišče in bil prestavljen na vzhodno fronto. Tam je bil ranjen in zdravljen v bolnici na Moravskem (prej pokrajina Avstro-Ogrske, zdaj pa pripada Češki).«*

Slika 2: Ta slika je nastala pred odhodom na fronto. Franc je tisti na levi strani s puško. (Arhiv družine Mohar.)

Sam je ob branju Finžgarjevega romana Prerokovana dodal, da je katera koli vojna kruta, a resnična, in ve, da če se ljudje ne zanimajo za vojno, se le-ta zate. Bedo hudih dni je spoznaval v zgodbah Prerokbe zore, Boji, Kronika gospoda Urbana, Golobova njiva, Slike brez okvira in Polom: *»Najprej sem mislil, da bo knjiga govorila o vojskovanju, a že kmalu sem izvedel, da me bo poučila o ljudeh, njihovih stiskah in strahu v tistih dneh.«* Izpostavil je osrednjo zgodbo Boji. Leta 1914 je izbruhnila prva svetovna vojna. Župnik v cerkvi objavi razglas, da so v vojsko vpoklicani moški do 42. leta starosti. Na vasi zavladala preplah, v hiši Blaža Jančarja je čutiti žalost, saj mora oče šestih otrok svoje nadaljnje življenje posvetiti vojskovanju. Njegova žena sluti, da se to ne bo dobro končalo. A gospodar naroči Matičevemu Francetu oz. Maticu, nekoč zaljubljenemu v sedaj poročeno Jančarico, naj ji pomaga na kmetiji, saj sama ne bo zmogla vsega. Kmalu ga tudi obiščeta v Ljubljani, kjer bodoči vojaki čakajo vpoklic. Sam živi s sestro Lojzo in ljubosumno deklo Jero, rad pa bi tudi priklical nekdanje zaljubljene čase, a se mu Jančarjeva Franca izmika in pozneje tudi dokončno odpove. Dobi podporo zaradi hudih razmer, v katerih se je znašla, ne more pa verjeti, da je mož padel. Kljub temu pripravi pogrebščino, kmalu pa izve, da je živ, a bo moral v taborišče. Sklene, da ga bo zvesto čakala. Dijak je ob tem dejstvu poudaril: *»Zvesta žena.*

Ob tem sem se spomnil, da je tedaj veliko žena čakalo svoje može, da se vrnejo iz bojev in niso izgubile upanja.« Matica pa nihče ne čaka, izneveri se mu tudi dekla, saj pri župniku ter po vasi trosi zle govorice. Ker jo napodi iz hiše, vzame za deklo nosečo Golobovo Francko, ki je taka očetu v sramoto, njen nesojeni zaročenec pa pade na fronti. Postane boter malemu Matičku, hkrati pa ga sprejme za sina. Dijak pa je v svojem zapisu tehtno dodal: »Matic za ženo vzame Golobovo Francko in tako zabriše sramoto, ki jo je povzročila svojim staršev. Ko so svatovali, se je pojavil tudi oče padlega Matije. Sin je pred smrtjo napisal, da če bo imela Francka otroka, naj mu izplača tudi njegovo dediščino; tako je na svatbo prinesel 4 tisočake. Tako bi Matic srečno živel, a če se ti ne zanimaš za vojno, se pa vojna zanima zate. Kmalu so bili vpoklicani moški do 50. leta. Tudi Matic. Tako vojna spet razdre srečno življenje. Ali se Matic vrne ali ne, nikoli ne izvemo.« Poudari tudi, da takih zgodovinskih zanimivosti ni pričakoval, ker pri pouku preprosto ni časa, da bi se o tem veliko pogovarjali. V Kroniki gospoda Urbana se mu zdi zanimivo, da tudi župnik v letu 1813 razmišlja, da vojna prinaša človeku le zlo: »Ljudje mu tožijo, kako se vojska grdo obnaša, krade, pošiljuje, ženske pa se prodajajo za hrano. Ko hočejo prijaviti nasilje komandantu vojakov, jih ta zagovarja.« V Slikah brez okvira vidi, da morajo v vojno tudi sedemnajstletniki, ki so razrvani: »Tudi Ciril je eden izmed bodočih vojakov. Pridni fant se spremeni, pije, ponočuje, mati ga ne spozna več.« Dijak 3. letnika smeri Računalniški tehnik ni le izbrskal informacij o svojem pradedku, prebral Finžgarjevega romana, pač pa je z zapisi in s fotografijami 4 vojaških pokopališč blizu svojega doma Podklopca pri Bovcu dopolnil svoj referat: »Prvo in največje vojaško pokopališče je v vasi Log pod Mangartom. Tam je v štirih terasah pokopano več kot 800 avstro-ogrskih vojakov. Padle vojake so pokopavali od najnižje terase proti vrhu glede na leto pokopa. Grobovi so označeni s križi, grobovi muslimanskih vojakov označujejo nišani. Sredi pokopališča je spomenik, ki je posvečen branilcem Rombona. Predstavlja lika bosanskega vojaka in pripadnika avstro-ogrskih gorskih enot, ki upirata pogled proti vrhu gore, kjer je v bojih padla večina tukaj pokopanih. V Logu pod Mangartom pa je bila postavljena tudi prva džamija. Bila je narejena iz lesa. Bila pa je v tej vasi popolni tujek, zato je bilo za prebivalce njeno vzdrževanje nesmiselno. Le zakaj bi jo vzdrževali, le stroški bi bili z njo! Tako so jo po vojni podrli, kajti potrebovali so gradbeni material.

Drugo in še kar veliko vojaško pokopališče je na križišču za Predel ali Vršič. Po vojni je bilo pokopališče razširjeno in obnovljeno, nanj pa so bili preneseni posmrtni ostanki avstro-ogrskih vojakov z okoliških pokopališč. Posmrtni ostanki italijanskih vojakov s tega pokopališča so bili leta 1938 prepeljani v kostnico pri Kobaridu. Grobovi vojakov so na vsem pokopališču, vendar je le četrtnina slednjega označena z betonskimi nagrobniki. Na njem počiva več kot 600 vojakov.

Pokopano več kot 800 vojakov AO vojske
Spomenik posvečen branilcem Rombona
Džamija iz lesa

(Foto: Matej Mohar, 2012.)

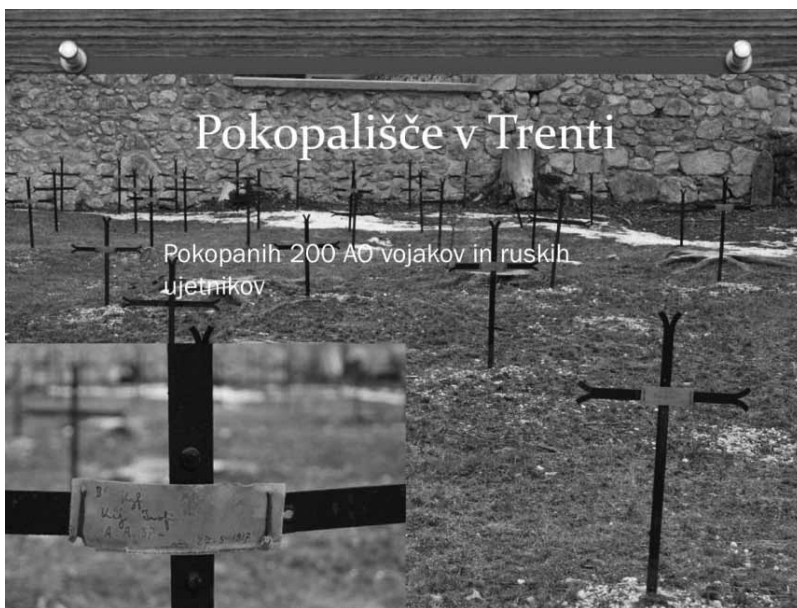
Tu je okoli 600 AO vojakov
Italijanski vojaki so bili leta 1938 preneseni v kostnico v Kobaridu
Le četrtnina označena

(Foto: Matej Mohar, 2012.)

(Foto: Matej Mohar, 2012.)

za 4. letnik gimnazij zapiše: »Z začetkom vojne med Italijo in Avstro-Ogrsko se je Posočje spremenilo v bojišče. Prebivalce vasi v neposredni bližini fronte so tako na eni kot na drugi strani evakuirali v notranjost obeh držav ali pa so zbežali sami v bližino večjih zalednih mest. Vasi so ostale opuščene, večinoma tudi popolnoma izropane. Zavedne Slovence, zlasti duhovnike, učitelje in predstavnike krajevnih oblasti, so italijanske okupacijske sile obtoževale avstrijakantsva, defetizma, vohunstva in jih internirale. Tudi sicer niso storile veliko, da bi si pridobile naklonjenost slovenskega prebivalstva, prej nasprotno. Begunce so po bivanju v prehodnih taboriščih, ki so bila zaradi nalezljivih bolezni največkrat izolirana, poslali v razne kraje po vsej Italiji, kjer so živeli večinoma organizirani po taboriščih. Spopasti so se morali z nalezljivimi boleznimi zaradi slabe prehrane in higienskih razmer ter z novim okoljem, tujim jezikom, drugačnimi navadami in prehrano.« (2007, str. 38–39)

(Foto: Matej Mohar, 2012.)

tovni vojni, ki je za srednješolce še vedno izziv, saj radi brskajo po neznanem in sprašujejo svoje starše, sorodnike o nekdanjih dneh.

DRUGA SVETOVNA VOJNA

»Vojna je res huda stvar in sedaj vem, da Ivan Cankar ni obsodil le 1. svetovne vojne, pač pa vse vojne, saj so vzele nedolžne ljudi in povzročile veliko žalost ter revščino,« je pripomnil drugi dijak 3. letnika smeri Računalniški tehnik, ki ga je sošolčevo pripovedovanje o prvi svetovni vojni spodbudilo, da je v svojem referatu pri slovenščini pripovedoval o drugi svetovni vojni, predvsem o Judih, ki so, kot pravi, omenjeni že v Bibliji, a so morali v času rimske nadvlade in med križarskimi vojnami bežati iz Kanaana, kot priseljenci pa so kmalu postali komu v napoto: vladarjem, kraljem, drugim vernikom. Zato so jih pogosto preganjali: »Kje iskati vzroke nezaželenosti? Bili so prisiljeni, da so se naseljevali v mesta, saj kot

Tretje avstro-ogrsko pokopališče leži v vasi Soča. Na njem je pokopanih več kot 1400 vojakov in vojnih ujetnikov. Med vojno je bilo bolnišnično pokopališče, po vojni pa je bilo razširjeno.

Četrto pokopališče pa leži v Trenti. Na tem avstro-ogrskem pokopališču je pokopano okoli 200 vojakov, ki so umrli v vojaški bolnišnici v Trenti. Tukaj pa so pokopani tudi ruski vojni ujetniki, ki so gradili cesto čez prelaz Vršič.«

O prvi svetovni vojni se dijaki še spomnijo, kako so v osnovni šoli brali Gregorčičevo vizionarsko pesem Soči, ki napoveduje rdečo reko med soško fronto. Tudi v kobariški muzej radi zaidejo, vedno pa opazujejo orožje ter po fotografijah vidijo, da ni bilo lahko živeti v kavernah in čakati na sovražnika, predvsem pa se bojevati v nemogočih razmerah. Božo Repe v delu Sodobna zgodovina, Zgodovina

Tako smo v razredu ob branju Cankarjevih črtic zaključili pripovedovanje o prvi sve-

priseljenci na deželi niso dobili zemlje za obdelovanje. V mestih, kjer sta se razvijala trgovina in bančništvo, so postali podjetniki, odvetniki, zdravniki. Krščanska vera je tedaj prepovedovala posojanje denarja in obrestno mero, vrzel pa so bili Judje, ki pravice do posesti in kmetijstva niso imeli.» Tretješolec je dodal, da so kmalu postali finančno zelo močni, neodvisni in vplivni. Bili so tudi povezani v skupnosti. Zato so zbudili zavist, večkrat pa so bili tudi obtoženi neraziskanih umorov, celo pojava kuge. Sošolec je dodal, da je njegova nona večkrat rekla komu, da je »škrt kot Žid«, nekateri pa so se spomnili, da smo ob razlagi naturalizma in velikega Zolaja povedali, da je bil tudi častnik Dreyfus obtožen le zato, ker je bil Jud. Mnogo ljudi pa je zaradi svojega porekla v drugi svetovni vojni končalo v koncentracijskih taboriščih, tisti, ki so se vrnili, pa še danes ne morejo pozabiti vojnih grozot. Bili so žejni, lačni, izmučeni, prestrašeni, na roki pa so imeli neizbrisljive številke. A te strahote niso doletele le odraslih, pač pa tudi otroke. In o tem je spregovoril dijak, ki je zaradi referata prebral deli Nekoč in Potem avtorja Morrisa Gleitzmana. Roman v dveh delih govori o 10-letnem judovskem dečku Feliksu in 6-letni Poljakinji Zeldi. Prvega sta starša, judovskega knjigararja, poslala v katoliško sirotišnico v hribe Poljske. Tam naj bi živeli otroci, ki so imeli mrtve starše; vedno so molili k Bogu, Jezusu, devici Mariji, papežu in Adolfu Hitlerju. A kmalu moški v oblekah in s trakovi na rokavih na dvorišču sežgejo judovske knjige. Prestrašeni fant verjame, da sta starša v nevarnosti, zato ju skuša poiskati in opozoriti. Je rahločuten otrok in kmalu presenečeno opazi, da so v njihovi hiši drugi ljudje. Deček in deklica mu povesta, da so polovili vse Jude, onadva pa se igrata lov nanje. Feliks se napoti v veliko mesto, saj je prepričan, da bo starše našel. Pridruži se mu 6-letna Zelda, ki je zelo samosvoja, starša nacista pa je ustrelilo poljsko odporniško gibanje. Premajhen že spoznava, da so Judje nacistom trn v peti in da jih ne sovražijo le zaradi knjig. Otroka ostaneta otroka le zato, ker zna Feliks zelo lepo pripovedovati zgodbe. Sicer sta priča prizorom, zaradi katerih morata prehitro odrasti: prepoznavni beli trak z modro judovsko zvezdo, brcanje onemoglega človeka, vpitje in nečloveškost vojakov, streljanje nedolžnih ljudi. Reši ju zobozdravnik Barni, ki popravlja zobe Judom in nacistom. Pomagal je tudi nedolžnim otrokom, vsi skupaj pa živijo v getu. Vendar jih odkrijejo nacisti s psi, kazni za to pa je vlak, ki pelje v gotovo smrt. Ljudje so prestrašeni, imajo uši, ne morejo na potrebo ... Kmalu Feliks odkrije trhlo steno vagona, zato ve, da je to pot v svobodo. A na vrhu vlaka so strojnice, ki marsikoga pokosijo. A skupaj z bolno Zeldo ter deklico Hajo skočijo. Slednjo pokosijo rafali, dečka in deklico pa kmalu sprejme za svoja Genia, ki sovraži Jude, ker je bila tako vzgojena, nacisti, najbolj pa sovraži tistega, ki se spravi na otroke. Pobeli jima lase ter »vzgoji«, da sta iz katoliške družine brez staršev, ki so ju ubili, ona pa je njuna teta. Spremeni jima imeni, preživlja pa se s prodajo jajc, doma pa ji družbo delata pes Leopold in prašič Trocki. Otroka sta tako dobila mamo, ona pa se zave, da postaja drugačna, človeška. Moža so ji odpeljali nacisti, saj je moral kot Poljak na prisilno delo v Nemčijo. V velikem mestu pa vlada kruta stvarnost: na trgu so obesili celo družino, ker je skrivala Judinjo. V trgovini visi napis, da je psom in Judom vstop prepovedan. Feliks se znajde v hudi nevarnosti, saj bi njegov sovrstnik Cyril rad odkril, če je Jud. Sicer bi rad, da se pridruži njegovi klapi. Straši ga fant Dov, ki mrzi nacisti, saj so ti ubili njegova starša, ki sta nekoč vodila sirotišnico. Naklonjen pa mu je Amon Kurtz, član Hitlerjeve mladine, ki zna poljsko in vojakom služi za tolmača. A vendar sklene, da bo pobegnil, saj za Genio in Zeldo predstavlja nevarnost dejstvo, da je Jud. Ostanete tudi brez prašiča, kokoši in psa, nekoč pa se Genia in Zelda ne vrnete iz velikega mesta, saj ju izda Cyrylova mati, zato ju obesijo. Tedaj se v fantu pojavi želja po ubijanju. Z Dovom skušata ubiti nacisti, ki so zasedli nekdanjo sirotišnico. A med njimi je Amon in to Feliksa reši pred smrtjo. Zateče se pod pasjo uto pri Geniini hiši, kjer je že njen mož Gabriel, ki ga zaradi varnosti obiskuje le ponoči. Čeprav se skriva že 11 mesecev, si želi, da bi nekoč postal in ostal najboljše človeško bitje. Dijaku, ki je predstavil delo, se je zdelo nepojmljivo, da sta naslovna junaka še otroka, a že razmišljata kot odrasla človeka: »Še posebej moram izpostaviti Feliksa, ki razmišlja vnaprej in kuje načrte, kaj bi bilo zanj in Zeldo najprimernejše. Zelo so me zmotili opisi nacistov, ki so z ljudmi ravnali kot s predmeti. Nič se jim niso smilili otroci, ki so bili prestrašeni, prezgodaj pa so spoznali trpljenje. A to je bila tedaj kruta realnost, ki se nam, mladostnikom, zdi popolnoma nesprejemljiva.

Zamislil sem se ob Cyrylovi materi, ki je mislila le nase in na svojo družino. Lahko bi bila manj kruta, saj je izdala nedolžne ljudi. Ni bilo v njej niti malo usmiljenja? To je bila moja prva prebrana knjiga, ki je govorila o trpljenju otrok med vojno. Do sedaj sem vedno slišal, kako so trpeli odrasli, sedaj pa sem spoznal, kaj so med 2. svetovno vojno doživljali otroci. Ne predstavljam si, da bi se znašel v njihovi koži. Ne morem tudi verjeti, da so se res dogajale vse te strahote. Tudi danes slišimo o njih, a zdi se nam, da so nekje daleč ...» Sošolci so si ogledali tudi film Pianist, ob katerem so spoznavali, kakšno je bilo življenje Judov med drugo svetovno vojno. Vse to pa je vplivalo name, profesorico slovenščine, saj sem dijaku 4. letnika smeri Računalniški tehnik svetovala, naj v svojem referatu združi vse troje: si ogleda film Pianist, prebere istoimensko delo avtorja Władysława Szpilmana in prebere tudi delo slovenskega avtorja Dušana Šarotarja Hotel v Dobrayu. Ker je to boljši dijak, si je organiziral delo tako, da je najprej prebral knjigo Pianist, nato si je ogledal film, šele pozneje pa je prebral tudi delo Hotel v Dobrayu, s katerim je, kot je sam povedal, imel kar nekaj težav. A je v svoj komentar vpletel tudi znanje zgodovine preteklih šolskih let: »V 2. svetovni vojni je nacistična Nemčija na okupiranih ozemljih ter tudi v svoji lastni državi pričela s holokavstom. To je bilo sistematično in načrtno iztrebljanje ljudi, ki so pripadali določenim etničnim, verskim in narodnim skupinam. Najštevilčnejše žrtve holokavsta so bili Judje, na katere so voditelji takratne Nemčije zvalili krivdo za slab ekonomski in socialni položaj takratne družbe. Pri načrtnem uničevanju pa se niso ustavili le pri Judih, ampak so obračunali tudi z duševno in telesno zaostalimi, homoseksualci, političnimi nasprotniki, ... Vladajoči eliti pa je takšno početje uspelo prikriti pred javnostjo, saj so ljudje mislili, da so Judje v delovnih taboriščih, kjer se jim dobro godi in kjer živijo dostojno in srečno življenje. Resnica pa je bila zelo temačna, kruta in krvava. Za svoj referat sem moral prebrati knjigi Biljard v Dobrayu slovenskega pisatelja Dušana Šarotarja in delo Pianist poljskega glasbenika Władysława Szpilmana. Obe govorita o času med drugo svetovno vojno in holokavstu. Šarotarjevo delo pripoveduje o življenju v Murski Soboti zelo široko in se ne osredotoča samo na Jude, medtem ko so v drugi knjigi napisani spomini avtorja, ki je iztrebljanje Judov, smrt prijateljev, pobjo svoje celotne družine doživel na lastni koži. Knjiga Pianist je sestavljena iz zapisanih spominov varšavskega pianista judovskega rodu, ki je doživel trpljenje in bedo vojne. Władysław je pred vojno delal kot glavni pianist na varšavskem radiu. Po nemški okupaciji mesta je le-ta prenehala oddajati, zato je ostal brez dela. Nemci so najprej obljubili, da bodo s prebivalci okupiranega ozemlja lepo ravnali, nato pa so prvi odloki, ki so bili naperjeni proti Judom, to zanikali. Tako doma niso smeli imeti veliko denarja, niso smeli hoditi v iste prostore kot pripadniki arijske rase, na roki so morali nositi trak z Davidovo zvezdo ... Kljub zanikanju govorice o getu, ki so se pojavljale med ljudmi, ga Nemci ustanovijo, vanj pa preselijo vse Jude iz Varšave in okolice. Geto je razdeljen na dva dela, ki sta med seboj ločena z ulico 'arijskega' prebivalstva, zato morajo Judje do izgradnje mostu čakati na prehod med obema deloma geta. Pianist je z družino živel v manjšem delu, kjer so bili nastanjeni inteligenca in premožnejši ljudje. Tako je bilo življenje v tem delu nekoliko boljše kot v večjem, čeprav je bilo še vedno izjemno težko in polno trpljenja ter strahu. Ker so se cene nekaterih nujno potrebnih stvari, kot sta bila na primer hrana in premog za ogrevanje, dvignile, so si morali člani družine poiskati delo, da so lahko preživeli. Ljudje, ki niso imeli sreče, da so dobili delo, so od lakote umrli na ulici. Władysław je dobil službo v kavarni, kamor je hodil višji sloj prebivalstva iz geta. Navezal je tudi prijateljske stike, ki so mu pomagali preživeti v prihodnosti. Geto je bil na začetku za vse prebivalce premajhen, zato so se mnogi pritoževali zaradi gneče in nemogočih življenjskih razmer. A kmalu se je začelo število prebivalcev zmanjševati, saj so Nemci začeli s preseljevanjem ljudi v delovna taborišča, z lovom na ljudi ter množičnimi poboji nedolžnih. Deportirali so tudi pianistovo družino, ki so jo odpeljali v smrt. Njemu je življenje rešil pripadnik judovske policije, s katerim sta se poznala. Nato se je pridružil delavcem, ki so vsak dan hodili službovat na gradbišča izven meja geta. Tako je tudi pomagal tihotapiti orožje in strelivo za upornike. Ker ni mogel več prenašati težkega dela, se je odločil za pobeg v mesto, kjer je pomoč poiskal pri znancih iz predvojnih časov, ki so mu priskrbeli pribežališče. Ker so Nemci zelo podrobno preverjali, če ljudje doma ne skrivajo Juda, se je moral skrivati in pogosto seliti. Ker so se njegovi prijatelji bali, da bi jih odkrili, je moral na zalogo hrane čaka-

ti tudi po več tednov in se med tem časom boriti za svoje preživetje. Po vstaji prebivalcev Varšave so Nemci porušili velik del mesta. Tako se je moral nadarjeni umetnik skrivati po porušeni hišah in si priskrbeti dovolj hrane in vode, ki ju je nujno potreboval za preživetje. Nekega dne je tako med iskanjem hrane naletel na nemškega častnika, ki pa mu je na njegovo začudenje pomagal, saj ni odobral grozot, ki so se dogajale med vojno. Władysławu je tako priskrbel hrano in obleke, da je lahko preživel do konca vojne. Zgodba s častnikom se konča tragično, saj pianist ni mogel vrniti usluge in rešiti dobrosrčnega Nemca iz sovjetskega ujetništva. Tako je oficir umrl v enem izmed delovnih sovjetskih taborišč in tako ironično doživel usodo Judov, ki so jih njegovi sonarodnjaki pobili v obdobju vojne. Władysław je po vojni zopet dobil delo pianista na varšavskem radiu in nadaljeval svojo bogato in uspešno glasbeno kariero.« O filmu, ki je delo režiserja Romana Polanskega in je v kinematografe prišel leta 2002, pa je povedal, da izjemno dobro povzame zgodbo in njeno sporočilo, čeprav nekatere stvari iz knjige izpusti. Knjigo Biljard v Dobrayu pa je predstavil s pomočjo oseb in tako zaokrožil zgodbo: »V knjigi Biljard v Dobrayu nastopa veliko oseb, vendar pa po mojem mnenju ne moremo za katero izmed njih trditi, da je glavna. Pripoved se začne z zgodbo trgovca judovskega rodu Franza Schwartza, ki se vrne iz taborišča, kjer je preživel grozote vojne. Njegova družina je za vedno ostala v taborišču. Tako se izčrpan in brez cilja potepa po Murski Soboti, saj ne ve, kaj naj počne. Zgodba se potem preseli v hotel Dobray, kjer se nahaja zadnji oddelek madžarskih vojakov v Soboti. Poveljuje jim tajnik vojaškega sodišča Jozsef Sardy, ki je poveljnik postal po sili razmer, saj nima nobenih resničnih kompetenc. Prav tako pa po mojem mnenju ni ravno duševno uravnovešen, saj ga navdušuje davljenje. Lahko bi rekli, da ga je takega naredila vojna, vendar pa lahko v knjigi zasledimo, da temu ni tako, saj je pobil golobe v kletki, še preden je sploh opravil razgovor za službo. V hotelu poveljuje skupini vojakov, ki ne ve, kaj bi sama s seboj. Tako cele dneve popivajo v hotelu in čakajo rdečo armado, ki je skoraj pred vrati. Za hotel skrbi Laci, ki opravlja veliko del, ter ima poleg dnevnega tudi nočno življenje, v katerem pomaga upornikom (partizanom). V hotelu pa sta nastanjeni tudi dve 'spremljevalki'. To sta starejša in izkušenejša Cuker Neni ter mlajša Linna. Kako je v te vode zašla Cuker Neni, v knjigi ne izvemo, izvemo pa, kako je v Dobrayu končala Linna. Otroštvo je preživljala pri krušnih starših, kjer se ji ni slabo godilo. Od nekdaj si je želela postati pevka, zato se je kmalu odpravila od doma iskat slavo in lagodno življenje. Na začetku je uspešno pela po kavarnah, njena kariera pa se je vzpenjala. Nato pa je prišla vojna in kmalu je ostala brez dela, zato si je morala poiskati drugačen vir zaslužka. Ker je bila mlada in lepa, je tako začela z delom 'spremljevalke' v hotelu Dobray. Tudi tu ni imela pretiranege dela, saj so bili v hotelu le vojaki in občasen obiskovalec. Med njo in enim izmed vojakov se je spletla romanca, zato ga je Linna na koncu vojne tudi rešila in z njim prebežala v sosednjo Avstrijo. Na koncu izvemo tudi, da je bila Linna hči Cuker Neni, ki se jo je mama iz neznanega razloga odrekla. Kot zadnjo osebo v knjigi bi izpostavil še trgovca Benka, ki se je ukvarjal s predelavo mesa. Bil je izjemno uspešen, saj je bil inovativen na svojem področju in je svojo ponudbo uspešno prilagajal razmeram na trgu. Skupaj z Lacijem je pomagal upornikom. Po koncu vojne pa je zaradi socializma njegovo premoženje verjetno postalo državno in je tako izgubil vse, kar je do tedaj ustvaril.« Dijake, ki jih kmalu čaka zrelostni izpit oz. poklicna matura, sem ob pripovedovanju sošolca vprašala, ali so postali pozorni na prizor, ko mora Linna po skrite partizane, a jo ovira voznik poštne kočije. Ne ve, da ga ubije, ko hiti naprej, njega pa odkrijejo šele po vojni, a je nerazpoznaven: »Lice je imel stolčeno in spraskano do kosti, zobje in čeljusti so bili polomljeni, tako da mu je obraz razpadel na dvoje. Oči so se potopile nekam globoko nazaj, iz ust, ki so zavela v prazno, pa mu je mezela zemlja.« (2007, str. 215) Srednješolce sem vprašala, ali jih ta opis spominja na katero literarno osebo slovenskega klasičnega literarnega dela. In nekdo je povedal, da je bil ti osebi nekako podoben gospod stotnik iz Cankarjeve istoimenske črtice. Pripovedovalec pa je izpostavil tudi osebe v romanu Pianist: »Glavno vlogo nosi avtor dela Władysław Szpilman. V spomину nam ostane predvsem njegova neizmerna volja po življenju, ki mu je pomagala preživeti težko obdobje vojne. Po značaju je precej umirjen in je pravo nasprotje svojega brata, ki je upornik po duši in se zato ne želi podrediti okupatorjem. V spomínu pa mi je ostal tudi Władysławov oče, ki je bil nenavadno miren za takratne okoliščine. V getu je delovala tudi judo-

vska policija, v kateri so Judje zatajili svoje poreklo in preganjali svoje brate z željo, da ne bi doživeli iste krute usode. To se jim ni izpolnilo, saj so tudi sami končali v koncentracijskih taboriščih. Kot v getu sta tudi v Varšavi obstajali dve skupini ljudi: tisti, ki so tvegali svoja življenja, ko so pomagali prebežnikom iz geta, in ljudje, ki so se bali zase, in so prebežnike ovadili, da bi se rešili morebitne kazni. Dvostranskost pa se ironično pokaže tudi pri Nemcih, saj so nekateri prav uživali v pobijanju in trpinčenju Judov, nekaterim pa se je to početje gnusilo in so se sramovali svoje uniforme in voditeljev, ki so ukazali nekaj tako groznega. Tako v knjigi spoznamo častnika Wilma Hosenfelda, ki je Władysławu pomagal in ga ohranjal pri življenju, ter častnika, ki je užival v pretepanju in mučenju Judov.« Vse to je naredila vojna, je sklenil svoj referat dijak, ki je vedno kruta in zahteva mnogo žrtev. Dodal je še, da mu je tematika del spremenila pogled na svet in drugo svetovno vojno, saj si ne predstavljamo dovolj, kakšna grozodejstva so se dogajala med morijo. A zaveda se, da verjetno ni države, ki bi lahko trdila, da sama ni prizadejala nobenih krivic in grozodejstev. Svoj pogled na trpljenje Judov med drugo svetovno vojno in prebrani deli je dijak predstavil v programu powerpoint tudi v bralnem klubu, ko nas je obiskal avtor dela Biljard v Dobrayu Dušan Šarotar. Slednji je srednješolcem tudi približal Prekmurje in svojo družino. Trgovec Franz Schwartz, naslovni junak romana, deportiranec in povratnik iz taborišča Auschwitz, ki ga je povojna nova oblast preimenovala v Franca Švarca, je bil pisateljev stari oče, ki je moral aprila leta 1944 s svojo družino oditi v taborišče, a se je vrnil sam, saj je pobegnil. Moral je kopati jarke oz. okope za vojno. Peš se vrne v Prekmurje in se po vojni ponovno poroči. Na koncu knjige tudi piše, da o teh grozotah ni nikoli spregovoril. Zanimalo me je, ali ga je pisatelj kot otrok poskusil pripraviti do tega, da bi se pogovarjala. Vendar so bile te stvari zavite v molk. In ta je bil dovolj zgovoren, da se krutost ne bi nikdar več ponovila. Sicer je sam spregovoril o Prekmurju, slovenski pokrajini, ki je še danes drugačno kot druge pokrajine. Dijaki so izvedeli, da je bilo tisočletje pod madžarsko jurisdikcijo, leta 1918 pa dodeljeno Kraljevini SHS. V hotelu Dobray je bila razglašena prekmurska republika, samostojno ozemlje, ki je trajala le štiri dni. Skupaj so lahko živeli protestanti, katoliki, judje, cigani in manjšina s Češke. Od spomladi do jeseni leta 1944 je bilo iz Madžarske in Prekmurja prepeljanih v Auschwitz 500 ljudi, vrnila se jih je le peščica. Šele proti koncu druge svetovne vojne je bila ustanovljena prekmurska brigada, med vojno pa so bili tam ilegalci. Po vojni se je veliko Judov izselilo v Izrael. V Murski Soboti pa je bila tudi sinagoga. A ker ni bilo dovolj odraslih, ki bi izvajali verske obrede, je propadla. Nekaj časa je bila celo konjski hlev, 1954 se je porušila, na njenem mestu pa so sezidali stanovanjski blok, ki mu danes rečejo kar »židovski blok«. Gospodu Šarotarju je žal, da se o Judih ni govorilo, da se šele danes odpirajo stare rane. Na obrobju mesta lahko vidimo tudi ostanek judovskega pokopališča, ki pa je zapuščeno. Sam misli, da bi se o vsem, kar so preživeli Judje med vojno, moralo govoriti. Njihovo trpljenje nam mora biti večni opomin. V učbeniku za 4. letnik gimnazije Zgodovina 4 sta avtorja Aleš Gabrič in Mateja Režek v sestavku z naslovom Trpljenje civilnega prebivalstva zapisala, da je bila druga svetovna vojna najbolj kruta do tedaj. To je bila totalna vojna, saj napadalci niso izbirali sredstev za dosego cilja. Nacistična Nemčija je povelečevala arijsko raso, najbolj kruto pa je ravnala s sovražniki le-te, z Judi in Slovani. Prebivalci so postajali suženjska delovna sila; veliko so jih usmrtili, nad mnogimi so izvajali medicinske poskuse. Nacistični vojni zločinec Heinrich Himmler je o Slovanih menil, da imajo lahko le štiri razrede osnovne šole, učenci naj bi znali računati le do 500, znali bi napisati svoja ime in priimek, Nemcem so morali izkazovati pokorščino, morali so biti poštene, delovni, vljudni. Ni pa jim bilo nujno treba osvojiti večšine branja. »Najslabša usoda je po nacistični ideologiji čakala Jude, ki so bili v evropskem antisemitizmu utelešenje zla, prizadetega krščanskemu ljudstvu. ... Vodilni nemški nacisti so januarja 1942 sprejeli sklep o 'dokončni rešitvi' judovskega vprašanja. Na vzhodu, največ na Poljskem, so začeli odpirati nova uničevalna taborišča, ki so bila namenjena množičnim likvidacijam. Do konca vojne so v taboriščih opravili najhitrejši in najbolj sistematičen genocid v zgodovini. Ocene o ubitih med holokavstom, kakor je poimenovan ta pobjoj, se gibljejo med petimi in šestimi milijoni Judov. Redki Nemci so se zanimali, kaj se dogaja za ogradami koncentracijskih in uničevalnih taborišč, raje so pogledali stran. Veliko zapornikov, izbranih za težko delo, je

zaradi nečloveških razmer in skorajda nikakršne oskrbe umrlo že po nekaj mesecih.« (2011, str. 66)

JUGOSLOVANSKE VOJNE

Tretji dijak 3. letnika smeri Računalniški tehnik pa se je javil, da bi rad pripravil referat, v katerem bi predstavil vojno na Balkanu, predvsem v Bosni: *»Imam dekle, ki je iz Sarajeva, njena mati je trpela v taborišču, a je na srečo preživela.«* Delo kanadskega pisatelja Stevena Gallowaya Sarajevski čelist nam s pomočjo treh oseb Strelice, Kenana in Dragana predstavi del dogajanja v Sarajevu. Povezuje jih čelist, ki 22 dni ob 16. uri na ulici, odkrit ostrostrelcem, igra Albinonijev Adagio v f-molu za 22 na tržnici ubitih Sarajevčanov, ki so 27. 5. 1992 čakali na kruh. Strelica, članica univerzitetnega strelskega moštva, v vojnih razmerah izjemna ostrostrelka, pazi na čelista in onemogoči marsikateremu vojaku, da bi glasbeniku škodoval. Čeprav ni nikoli verjela, da bo kdaj streljala na ljudi, jo vojne razmere prisilijo, da postane drugačna. A hkrati se zave, da večno ne more bežati, zato se na koncu odkrije. Kenan, nekoč pomožni uradnik v nekem računovodskem podjetju, mora v vojni po pitno vodo v pivovarno v Stari grad. Vedno je lahko tarča ostrostrelca, njegova družina pa bi tako izgubila ljubega človeka: *»Rad bi, da bi njegov srednji otrok, sin, ki ima komaj deset let, mislil še na kaj drugega kot na to, kdaj bo lahko šel k vojakom in v boj.«* (2006, str. 27) Ljudje nimajo tekoče vode, elektrike, mestna kanalizacija ne deluje, avtomobili ne vozijo zaradi izjemno dragega bencina, semaforji niso delovali, ceste so bile polne lukenj in ruševin. Pek Dragan pa se spominja: *»Sarajevo je bilo nekoč kot ustvarjeno za sprehajanje. Nemogoče se je bilo izgubiti. Če nisi vedel, kje si, si šel preprosto navzdol, dokler nisi prišel do reke, tam pa je bilo vse jasno. Če si se utrudil, si lahko sedel v kavarno in spil kavo, če si bil lačen, pa si zavil v eno od majhnih restavracij na mesni burek. Ljudje so bili srečni. Življenje je bilo lepo.«* (2006, str. 33) Njegova žena in sin sta odšla z enim zadnjih avtobusov iz Sarajeva. On je ostal ... Ne verjame, da bi Sarajevčanom kdo lahko pomagal ter da se ljudje iz preteklosti niso ničesar naučili. Med seboj pa si meščani še kako pomagajo v vojnih dneh. In čeprav se boji smrti, se na koncu le odloči, da je dovolj bežanja. Tako so vsi trije kljubovali vojni, opogumljal pa jih je čelist s svojim igranjem, ki je bil vedno na muhi ostrostrelca, a ga to ni motilo. Dijak je po pripovedi pokazal amaterske posnetke nekega Sarajevčana o vojnih dneh, zapisal pa je tudi gorje 35-letne matere svojega dekleta, ki ne more pozabiti tistih dni: *»Obdobje pred vojno je bilo zelo mirno. Ljudje so živeli srečno življenje. Med seboj so se vsi družili ne glede na to, kdo je bil katere vere. Nikoli niso niti pomislili, da se jim lahko zgodi to, kar se jim je zgodilo leta 1992. Prebudile so jih granate in goreče hiše. Padale so prve žrtve. Ljudje so zmedeni bežali ter se skrivali na varna mesta. V kletih je bilo od 100 do 200 ljudi. Tam so starejši hrano odstopali otrokom, ki so bili sestradani in so umirali od lakote. Bili so brez orožja, imeli so le nekaj lovskih pušk. Moški so se organizirali v vojsko, saj so hoteli obvarovati svoje družine. Ljudje so bili lačni, nemočni in bolni. Za hrano in zdravila so dajali vse, kar so imeli: denar, zlato ... Ko je prišla zima, je bilo še huje. Prebivalci so za ogrevanje uporabili vse, kar so imeli: pohištvo, knjige, obleke ... Noseče ženske so rojevale po gozdovih in kletih, zato je veliko nosečnic in novorojenčkov tudi umrlo. Srbska vojska je veliko civilistov odpeljala v taborišča, kjer so jih pustili brez hrane in pijače. Moške, ki so jih ločili od žensk, so mučili na različne načine: pretepali so jih z lesenimi palicami, v katere so zabijali žeblje, nanje so spuščali svoje pse, prisilili so jih, da so drug drugemu odgriznili spolne organe, bradati ujetniki so si morali sami puliti dlake, saj so srbski vojaki menili, da morajo imeti brado le oni; tiste, ki jim to ni uspelo, so ubili. Nekaterim so prerezali vratove, jih zabadali z nožem, trupla so puščali med ostalimi ujetniki, tisti, ki so bili ranjeni, pa niso imeli nikakršne oskrbe; rane so imeli zagnojene, črvice, nanje so dajali tudi sol. Veliko ljudi je umrlo tudi zaradi ran, bolečin. Ženske in majhne deklice so posiljevali. Za tiste, ki so prihajale v tabore noseče, so stavili eno cigareto za spol otroka. Stavo so potrdili tako, da so ženski izrezali nedonošenega otroka iz trebuha. Civiliste so odpeljali neznano kam in jih ubili, naslednje žrtve pa so jih morale pokopati. Mnoge so metali z visokih skal ali pa so jih imeli za vabo. Pošiljali so jih tudi na minska polja, da so hodili pred vojaki in jim tako očistili pot. Mnogi so naredili samomor.*

Ko pa je prišel SFOR, so ljudje mislili, da so dobili pomoč in da bo vsega konec, vendar je le-ta nudil pomoč le majhnim otrokom in starejšim. Kasneje so trpeči lahko odhajali v druge države npr. v Slovenijo, na Hrvaško, v Nemčijo, Avstrijo, a le, če so bili starejši od 60 let, otroci pa do 15. leta starosti. Tako se je večina staršev ločila od svojih otrok in jih poslala s starimi starši v druge države. Ko so slednje poslale pomoč prek Rdečega križa, le-ta ni prišla do tistih, ki so jo potrebovali. Tako so vojaki armije BiH julija 1993 naredili skriti predor, ki ga danes imenujejo Tunel spasa. Dolg je bil 720 m, visok pa približno 1,70 m. Potekal je od Dobrinje do Butmirja. Tako so si ljudje lahko priskrbeli hrano, orožje in zdravila. Leta 1994 so v njem naredili tračnice, da jim je bilo lažje. Ko pa ga je srbska vojska odkrila, je neuspešno naredila svoj predor, ki je vodil do reke; tako bi z njegovo pomočjo usmerili reko v predor armije BiH. Voda bi zalila predor in ostali bi brez hrane, orožja in izhoda. Po koncu vojne leta 1995 so se ljudje vrnili v Sarajevo. Tako se je mesto postopoma začelo obnavljati. Danes vidimo v njem novogradnje, a še vedno najdemo podrte in opustošene hiše. Veliko stvari iz te vojne je tudi ohranjenih. Odprli so muzej, ki je povezan z delom ohranjenega predora in tako Sarajevo obiskuje tudi veliko turistov. Preživeli pa ne bomo nikoli pozabili, kaj smo pretrpeli.« Ta pripoved je sošolca spodbudila, saj mu je njegova prijateljica posredovala zapis mladeniča iz Jajca iz tistih težkih dni. Povedal je, da so spremljali dogajanje v Sloveniji in na Hrvaškem ter mislili, da pri njih vojne ne bo. A vedeli so, da je prostor BiH Jugoslavija v malem. In kmalu je postala vojna del njih, sejala je smrt, strah, bolečino. Življenje prebivalcev Jajca so spremenile granate, trupla žena, otrok, starcev, celo nosečnic. A vere v misel, da bodo zopet svobodni, jim nasilni vojaki niso mogli vzeti. Sam je v vojni izgubil mnogo sorodnikov. Želi si, da bi bil ta del njihove zgodovine vedno opomin komur koli in da se te strahote ne bi nikoli več ponovile. Tisti, ki mi je posredoval ta zapis, je sošolce, ki so imeli referate vprašal, katera vojna od prve svetovne do balkanske se jim zdi najhujša. Odgovorili so, da je bila zadnja. Na moje vprašanje, zakaj so se tako odločili, pa je eden izmed njih pojasnil: »O 1. svetovni vojni se ne govori toliko, tudi filmov nisem zasledil. O 2. svetovni vojni nam pripovedujejo stari starši, gledamo filme, vemo za Jude, a se nam tako ne vtisne v srce kot balkanska, ki je bila v naši bližini in se o njej z nami pogovarjajo tudi njeni neposredni pričevalci, ki so jo doživljali neposredno in posredno. Iz njihovih obrazov, oči, glasu razberemo le grozo.« Dijaki bi še pripovedovali, brali, doživljali. A ugotovili smo, da je obravnava književne smeri moderna na Slovenskem in avtorja Ivana Cankarja ter njegovih črtic Gospod stotnik in Kostanj posebne sorte spodbudila dijake 3. letnika smeri Računalniški tehnik, da posežejo po dodatnem gradivu in informatorjih ter tako nadaljujejo pisateljevo idejo o nesmiselnosti vojn. S svojo idejo so navdušili tudi druge srednješolce.

UČNI CILJI SLOVENŠČINE IN ZGODOVINE

Ob samoiniciativnosti dijakov bi lahko izpostavili učne cilje pri slovenščini: prebrali so književna besedila, ki govorijo o domu, domovini, svetu, posamezniku, družini, družbi, drugačnih in zaznamovanih. Ob branju besedil s tematiko doma, domovine in sveta dijaki ozaveščajo pomen posameznikovega in družbenega odnosa do teh vrednot. Spoznavajo njegove sociološke, zgodovinske, politične, gospodarske in psihološke razsežnosti. Zavedajo se, da je dom okolje in sinonim za medčloveški odnos, v katerem se človek oblikuje kot osebnost, da je domovina širši dom, v katerem se ta osebnost potrjuje s svojo osnovno človeško in narodno identiteto, in da je harmoničen odnos s svetom dejavnik ohranjanja njene celovitosti in drugačnosti. Spoznajo razmerje med posameznikom, njegovim ožjim in širšim socialnim, kulturnim in človeškim okoljem. Razvijajo zmožnost spoznanja temeljnih človeških vprašanj o odnosu med posameznikom, družino in družbo, dojemajo aktualna sporočila o drugačnih in zaznamovanih v družbi ter se skušajo živeti v take ljudi in sprejemajo njihovo drugačnost. Dijaki so razvijali tudi estetsko zmožnost literarnega branja in spoznavali odnos do te tematike pri različnih avtorjih, v različnih obdobjih. Prebrana besedila zvrstno-vrstno in časovno umeščajo. Ko so le-ta interpretirali, so izražali doživljanje, razumevanje, vrednotenje. Ko utemeljujejo, se sklicujejo na svoje in druge izkušnje, tudi filme. Tako razvijajo širšo sporazumevalno zmožnost. Med-

predmetno pa se taka snov slovenščine lahko poveže z zgodovino. Profesorica zgodovine je dodala, da so dijaki s svojim znanjem zgodovine uresničili naslednje učne cilje, ko so prebrali literarna dela: raziskovali in razumeli so različna družbena dogajanja v preteklosti in sedanjosti; analizirali so družbene pojave in zakonitosti v preteklosti in danes; tako so krepili nacionalno in evropsko identiteto posameznika in naroda kot celote; zavedali so se posameznikove in narodove različnosti (medkulturnost) kot posledice različnih prostorskih, zgodovinskih in socioloških dejavnikov. Znali so torej razlikovati vzroke in povod za prvo svetovno vojno, glavne akterje, primerjali življenje vojaka na soški fronti z življenjem civilista v zaledju, opisali, kako se je odvijal »čudež pri Kobaridu« in kako se je končala vojna na naših tleh, analizirali visoko število žrtev prve svetovne vojne in posledice za Slovence in Evropo, ovrednotili pomen priključitve Prekmurja h kraljevini SHS, razumeli, zakaj prinašajo totalitarizmi veliko nevarnost za vse ljudi, pojasnili vzroke za izbruh druge svetovne vojne in razvrstili evropske države med tiste, ki pripadajo trojnemu paktu, in tiste, ki pripadajo protifašistični koaliciji; razmislili in spoznali, kako je vojna spremenila življenje posameznikov (pomanjkanje, strah, žrtve, talci, materialna škoda, prisilno preseljevanje, prisilna mobilizacija v nemško vojsko, stiske vasi in posameznika zaradi različnih vojska, teror in taborišča, usodne odločitve posameznika), primerjali so pomembnejše dogodke med drugo svetovno vojno pri nas, v Evropi in svetu; spoznali fašizem, nacizem, komunizem. Znali so tudi opisati razvoj judovstva, našteti njegove osnovne značilnosti ter ovrednotili njegov pomen. Spoznavali so življenje v okupirani Evropi in odpor, posledice druge svetovne vojne za Evropo in svet, ovrednotili so posledice vojaških spopadov in vojn, razmišljali so tudi o prehrani ljudi in o pomanjkanju v času vojne in po njej (prve in druge svetovne vojne). Primerjali so krizo v Jugoslaviji v začetku osemdesetih let z vzroki, ki so slabili jugoslovansko državo že vse od njenega nastanka dalje (Titova smrt, medrepubliška in mednacionalna trenja), zavedali so se posledic mednacionalnih trenj ter kaj so le-ta sprožila. Profesorja slovenščine in zgodovine sta se tako tudi dopolnjevala s snovjo in jo celo nadgrajevala z dodatnimi viri (zgodovinskimi pričevanji).

SKLEP

Vse vojne, predstavljene v prispevku, so tudi za dijake krute, čeprav so še srednješolci in niti ene niso neposredno doživeli. O njih so jim pripovedovali stari starši, prijatelji in znanci, ob fotografijah in ogledu filma so posredno doživljali strah in grozo tistih, ki so jih vojne prizadele. Cankarjevi črtici *Gospod stotnik* in *Kostanj* posebne sorte sta spodbudili dijake, ki so v svojih referatih zajeli vojno tematiko in se do nje opredeljevali. S pomočjo profesorice slovenščine in zgodovine so razložili temeljna vprašanja, spodbudili pa tudi svoje sošolce, ki so se aktivno vključevali v pogovor.

VIRI IN LITERATURA

- Finžgar, Fran Saleški (1983): *Zbrano delo*. Peta knjiga. Ljubljana: DZS.
- Gleitzman, Morris (2011): *Nekoč*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Gleitzman, Morris (2011): *Potem*. Dob pri Domžalah: Miš.
- Szpilman, Władysław (2006): *Pianist*. Varšavski spomini 1939–1945. Celovec: Mohorjeva družba.
- Šarotar, Dušan (2007): *Biljard v Dobrayu*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Beletrina).
- Galloway, Steven (2010): *Sarajevski čelist*. Ljubljana: Modrijan (Zbirka Bralec).
- Pavlič, Darja idr. (2009): *Berilo 3: Učbenik za slovenščino – književnost v 3. letniku gimnazij*. UMETNOST BESEDE. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Cvirn, Janez in Studen, Andrej (2010): *Zgodovina 3. Učbenik za tretji letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Repe, Božo (2007): *Sodobna zgodovina. Zgodovina za 4. letnik gimnazij*.
- Gabrič Aleš in Režek, Mateja (2011): *Zgodovina 4. Učbenik za četrti letnik gimnazije*. Ljubljana: DZS.
- Zadnik, Štefka (1978): *Zbirka zgodovinskih virov*. Ljubljana: DZS.

Katalog znanja, Slovenščina, Srednje strokovno izobraževanje, 2010.
Katalog znanja, Zgodovina, Srednje strokovno izobraževanje, 2007.
Polanski, Roman (2002): Pianist (film). Koprodukcija Poljske, Francije,
Nemčije, Združenega kraljestva.

POVZETEK

V prispevku sem se dotaknila vojne tematike ter perečih problemov prve in druge svetovne ter balkanske vojne, ki jih je spodbudilo branje dveh Cankarjevih črtic. Dijaki so s pomočjo profesorice zgodovine osvetlili zgodovinske teme, ki so jih zajeli v svojem referatu, ter ob branju literarnih klasičnih in novejših domačih in tujih literarnih del sošolcem predstavili gotova dejstva in svoj pogled na problem. Referati dijakov pri slovenščini izboljšujejo njihovo branje, pripovedovanje, razmišljanje ter samostojno pisanje. Pri razlagi so uporabili tudi druge vire, ki so popestrili pripovedovanje. Srednješolci strokovne šole so se vključevali v pogovor, postavljali vprašanja in nanje skušali tudi odgovoriti. Ugotovili so, da se predmeta slovenščina in zgodovina ne izključujeta, pač pa se dopolnjujeta.
